

задовольняє потреб дитини. Ця праця виснажує дитину, а потім вона не відвідує бібліотеку, не читає газет та книжок.

Обов'язково заняття з молодшими школярами проводяться в ігровій формі. Якщо дитина схибила, то її не дорікають та не наголошують на невдачах, а навпаки стимулюють до активної співпраці, допомагають їй. Також сукупність вправ будуть корисними й для учнів, що читають добре. Систематичне виконання таких вправ дозволить учням навчитися читати ще швидше та осмисленіше.

Навичка читати швидко формується шляхом веселих вправ, цікавих лабіринтів, кросвордів, головоломок в створеному позитивному дружньому комфортному середовищі, яке сприяє розвиткові перцептивних і розумових здібностей дитини.

Висновки. За допомогою техніки швидкочитання, читати улюблену літературу можна в 2-3 рази швидше, при цьому розуміючи прочитане. Навчившись швидко читати, можна хутко справлятися з домашніми завданнями. До того ж, це відмінна розминка для мозку. Цією технікою може оволодіти кожен, а в школі діти мають ознайомлюватися з доволі великими текстами, то чому не можна впровадити ці вправи в школі аби полегшити дітям читання великих за обсягом текстів в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Антошук Є. Швидка педагогічна допомога. Чи варто швидко читати у початкових класах, або секрети швидкого читання // Є.Антошук // Початкова освіта. – 2006. – № 11. – С. 14-17.
2. Аркадьєва О. Проблема опанування навичок читання молодшими школярами із дитячим церебральним паралічем (ДЦП) у світлі сучасних досліджень / О. Аркадьєва // *Особлива дитина: навчання і виховання*. – 2015. – № 2. – С. 67-71.
3. Вправи для формування навичок читання в молодших школярів [Електронний ресурс] Режим доступу: http://myclass89.blogspot.com/p/blog-page_85.html. – Назва з екрану.
4. Гапоненко Л.М. Як удосконалити навички читання // Л.М. Гапоненко // Розкажіть онуку. – 2004. – № 7-8. – С. – 79-80.
5. Формування техніки читання - основа успішного навчання [Текст] / О. Любченко // Початкова школа : Науково-методичний журнал. – 2014. – № 7. – С. 12-14.
6. Швидкочитання [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>. – Назва з екрану.
7. Шастова І.В. Експериментальна перевірка ефективності методики навчання молодших школярів техніки читання у школах з поглибленим вивченням англійської мови / І.В.Шастова // Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія. – Випуск 22. – 2013. – С. 181-190.
8. Формування навичок читання молодших школярів шляхом впровадження методики І.Т. Федоренка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://radchenkov.wordpress.com>. – Назва з екрану.

УДК 911.2

DOI: 10.31652/2412-1142-2018-51-37-43

Г.І. Денисик, Вінниця, Україна / G.I. Denysyk, Ukraine
Т. С. Коптева, Кривий Ріг, Україна / T.S.Koptieva, Krivoy Rog, Ukraine
koptevatania36@gmail.com

**«ПОНЯТТЯ «ЛАНДШАФТНЕ РІЗНОМАНІТТЯ» І СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У
ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ЛАНДШАФТІВ КРИВОРІЖЖА ТА У ПРОЦЕСІ
ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ»**

Анотація: У представленій статті стисло окреслено зміст поняття «ландшафтне різноманіття» та ініціальних щодо нього термінів. Процес формування загальних теоретичних засад концепції ландшафтного різноманіття триває в широкому колі прямих і супутніх наукових проблем актуальними є потреба в узагальненні відомих та формуванні нових положень про сутність ландшафтного різноманіття та різні аспекти його значення. Схарактеризовано специфічні риси прояву ландшафтного різноманіття та різноманіття ландшафтної структури гірничопромислових ландшафтів Криворіжжя. Крім, того увагу акцентовано на сучасні проблеми дослідження ландшафтного різноманіття у гірничопромислових ландшафтів Криворіжжя. Досліджено яке місце займає ландшафтне різноманіття в процесі викладання географії в школі. Також виокремлено теми в календарно-тематичному плануванні та в класах, де доцільніше викладати ландшафтне різноманіття. Визначено можливості подальшого використання

отриманих результатів для обґрунтування заходів з ландшафтного планування територій та більш детальне залучення поняття «ландшафтне різноманіття» в освітній процес

Ключові слова: антропогенний ландшафт, гірничопромисловий ландшафт, ландшафтне різноманіття, ландшафтна територіальна структура, таксон, техногенез, метод, календарно - тематичне планування .

THE CONCEPT OF "LANDSCAPE DIFFUSION" AND THE MODERN PROBLEMS OF THEIR INVESTIGATION IN KRYVORIZHZHYE MINE-LANDSCAPES AND IN THE PROCESS OF TEACHING GEOGRAPHY IN SCHOOL

Annotation. In this article it is shortly outlined the content of the concept «landscape diversity» and initial as for the main points of the conception of landscape diversity is continuing in the wide sphere of straight and attendant research problems and the actual point is the need in generalization of known and organization of new concepts about the essence of landscape diversity and diferent aspects of its meaning.

Also were characterized specific features of manifestation of landscape diversity and the diversity of landscape structure of mining industry of landscapes of Kryvorizhzhya.

Besides, the main attention was accentuated on modern problem of researching landscape diversity in mining landscapes of Kryvorizhzhya.

Also, it was researched the position, which takes landscape diversity in process of teaching geography at school. It was underlined the topics at teacher's plan and in classes, where it would be better to teach the landscape diversity.

It were defined the opportunities of next using the results for gramding measures of landscape planning territories and was more detailed concept «landscape diversity» in educational process.

Key words: anthropogenic landscape, mining industry landscape, landscape diversity, landscape territoral structure, taxon, method, technogenesis, teacher`s plans.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток техногенезу на території Криворіжжя, який розпочався з другої половини XIX і до початку XXI ст. призвів, що натуральні степові ландшафти Кривбасу докорінно замінені переважно промисловими й селетбними. Процеси техногенезу заділи не лише окремі геокомпоненти, а й ландшафт загалом, створюються нові, непридатні для степової зони антропогенні ландшафти. Основними класами таких ландшафтів виступають промислові (гірничі відвали, провалля, кар'єри та фабрично - заводські). Польові ландшафтознавчі дослідження та аналіз літературних джерел стосовно ландшафтного різноманіття гірничопромислових ландшафтів дали поштовх до цілісного вивчення території Криворіжжя.

Диференціація ландшафтів генетико - морфологічної структури території, як одного з типів ландшафтних територіальних структур, являє собою просторовий вираз ландшафтного різноманіття. Його пізнання передбачає використання знань про ландшафтні комплекси різних ієрархічних рівнів та має наукове, навчальне, й прикладне значення, являє в цілому доволі новий напрям ландшафтознавства важливу основу розробки та втілення рекомендацій щодо придатності ландшафтів та їх подальшого використання для задоволення різноманітних господарських потреб, здійснення туристичної і рекреаційної діяльності, функціонування об'єктів природно - заповідного фонду тощо.

Ландшафтне різноманіття відображає усю реально існуючу на земній поверхні множинність ландшафтних комплексів, регіонально – щоразу особливу, оригінальну елементами якісно- кількісного складу й рисами їх просторових поєднань, яка створює неоднакові вихідні умови для заселення, проживання, ведення господарської діяльності, соціально - економічного та культурного розвитку населення.

Аналіз попередніх досліджень. Теоретико – методологічний апарат вивчення та дослідження питань ландшафтного різноманіття нині є доволі добре розробленим та викладеним у літературних джерелах.[4, 7, 8, 15]. Проте накопичення спеціалізованих, хоча і розрізаних, відомостей про ландшафтне різноманіття території Криворіжжя відбувалося поступово та вкрай нерівномірно.

Вивчення проблеми дослідження поняття «ландшафтне різноманіття» почало широко користуватися інтересом науковців в кінці XX століття. Серед вчених ландшафтознавців в Україні першими цієї проблеми торкнулися М.Д. Гродзинський, П.Г. Шищенко, В.М. Пащенко, В.Т. Гриневецький. В.М. Пащенко та В.Т. Гриневецьким сформульовано визначення ландшафтного різноманіття. Поняття “варіантів” та “інваріантів” у свій час розглядав Ф.М. Мільков, у це поняття вони вкладають усю існуючу на земній поверхні множинність природних та антропогенних (варіантних та інваріантних) ландшафтних комплексів будь-якого розміру та ієрархічного рангу [12]. Продовжують досліджувати ландшафтне різноманіття такі науковці як В.С. Преображенський, Т.Д. Александрова, В.Б. Сочава, Т.П. Купріянова, Д.Л. Арманд, Г.Д. Ріхтер, А.Г. Ісаченко, В.О. Ніколаєв, О.М. Маринич, Г.П. Пилипенко, В.П. Палієнко, А.О. Корнус, А.А. Відіна, К.А. Дроздова, І.М. Война та інші.

Мета: проаналізувати термін «ландшафтне різноманіття», охарактеризувати специфічні риси прояву ландшафтного різноманіття та різноманіття ландшафтної структури гірничопромислових ландшафтів Криворіжжя, виокремити сучасні проблеми дослідження ландшафтного різноманіття у гірничопромислових ландшафтів Криворіжжя, проаналізувати поняття «ландшафтне різноманіття» при вивченні географії в школі, дослідити методи, які доцільніше залучати при вивченні загалом ландшафтів та поняття «ландшафтне різноманіття», визначити можливості подальшого використання отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу. *Різнорманіття* в цілому розуміється як наявність та комбінаторне поєднання рис подібності й відмінності в множинні елементів систем, причому специфіка такого поєднання формує той чи інший рівень різноманіття[13]; сукупність типів відмінностей об'єктів світу будь - якого простору(території, акваторії планети), які виявляються на підставі обраної міри [9, 15]; функція від порушення очікуваного [15].

Природне різноманіття / георізнорманіття (geodiversity) являє собою сукупність відмінності та подібності між елементами тієї чи іншої множини, що створює цілісність/ систему [9]; певний діапазон геологічної будови (bedrock), будови суходолу (geomorphology), особливості ґрунтів та усієї сукупності (assemblages) системи і процесів [4] (мається на увазі гідрологічні, кліматичні, геологічні процеси, ґрунто - та рельєфотворення). При цьому *ландшафтне різноманіття* підпорядковується всезагальним природним закономірностям та зумовлюється у своєму прояві наявністю зовнішніх і внутрішніх відмін у складі, структурі та динаміці геокомплексів. Зважаючи на зміст поняття ландшафтне різноманіття, його головні аспекти й значення зумовлюють наукову мету його вивченні, яка полягає у інвентаризації, систематизації й поясненні різноманітних специфічних рис ландшафтного різноманіття.

Ландшафтне різноманіття – це уся реально існуюча на земній поверхні множинність ландшафтних комплексів[4]. Визначення різноманітності ландшафтних комплексів у загальних рисах схоже з визначенням біологічної різноманітності, тобто в її основу покладено визначення кількості класів, родин, родів, видів ландшафтів на певній території.

Уперше офіційно термін «ландшафтне різноманіття» застосовано під час проведення Міністерської конференції з навколишнього середовища у Софії в 1995 р. [4]. Згодом його детальніше розглядали на конференціях у Москві 1997 р., у Флоренції 1998 р., у Києві 1999 та 2000 рр. [4]. Залежність ландшафтного різноманіття від геоморфологічних особливостей території описана у працях О.М. Маринича, Г.П. Пилипенка, В.П. Палієнка, А.О. Корнуса. Зокрема Г.П. Пилипенко зазначає, що ландшафтне різноманіття базується на широкому спектрі відмінностей у рельєфі, кліматі, ґрунтах, рослинному і тваринному світі. О.М. Маринич вказав на те, що значне ландшафтне різноманіття властиве областям з вертикальною диференціацією (гірничопромислові ландшафти). Ландшафтне різноманіття та вертикальну диференціацію лівобережної України досліджував А.О. Корнус.

Важливим критерієм вивчення ландшафтного різноманіття є систематика ландшафтів, як основа для дослідження, картографування і наукового опису ландшафтного різноманіття. Як зазначає І.Г. Ісаченко, кількість конкретних ландшафтів на земній кулі повинна вимірюватися п'яти - або шестизначною цифрою [10]. Власні систематизації ландшафтів пропонували Д.Л. Арманд, Ф.М. Мільков, Г.Д. Ріхтер, А.Г. Ісаченко, В.О. Ніколаєв, які виділяли такі таксони: відділ, система, підсистема, клас, підклас, група, тип, підтип, рід, підрід, вид, підвид. Така систематика розроблялась для вивчення натуральних ландшафтів.

Попри, активні дослідження ландшафтного різноманіття у минулі роки, низка питань, що стосуються проблем оцінки, методики дослідження ландшафтного різноманіття, систематики ландшафтів, до сьогодні не вирішена, хоча спроби їх вирішення представлені у публікаціях О.М. Маринича, А.О. Домаранського, С.І. Кукурудзи та М.Й. Рутинського, В. Гетьмана, М.П. Стеценка і А.О. Ткачова, Ж.І. Бучко, О.М. Петренка, С.П. Романчука та ін.

Проблеми систематизації та класифікації ландшафтів порушені зокрема В.М. Пащенко, О.М. Мариничем, Л.Ю. Сорокіною. Так, О.М. Маринич пропонує створення систематики ландшафтів не лише з урахуванням класів, видів, родів і т.д., а й з виявленням урочищ та ландшафтних місцевостей. Параметри оцінювання ландшафтного різноманіття наводяться у працях А.О. Домаранського, О.М. Маринича, М.Д. Гродзинського, І.М. Войни. М.Д. Гродзинський зазначає, що зараз нараховується до 30-ти показників, за якими можна оцінити ландшафтне різноманіття. А на думку О.М. Маринича, «для характеристики ландшафтного різноманіття в основу мають бути покладені якісні і кількісні показники різного рангу». В.М. Пащенко охарактеризував часові трансформації ландшафтного різноманіття, показавши, що усе існуюче на сьогодні ландшафтне різноманіття формувалося упродовж багатьох років. Важливими, але до кінця не вивченими є також питання методології, хоча основні методи дослідження ландшафтного різноманіття вже запропоновані О.М. Мариничем та В.М. Пащенко. Однак це питання вимагає подальшої розробки та вдосконалення. Такі науковці як О.В. Клімов, В. Гетьман, М.П. Стеценко і А.О. Ткачов, В.І. Олещенко акцентують увагу на дослідженні, збереженні та відтворенні ландшафтного різноманіття натуральних ландшафтів, зокрема,

у межах заповідних територій.

Ландшафтне різноманіття гірничопромислових ландшафтів Криворіжжя можна проаналізувати за допомогою класифікацій С.М.Сметани і Г.М.Задорожної. С.М.Сметана описав класифікацію таксонів техногенних ландшафтів виходячи із неї можна зробити висновок, що за відкритої та підземної системи видобутку руд формуються наступні ландшафтно-техногенні утворення: кар'єри, відвали, шламосховища, терикони, зони провалів, промислові ділянки. Для класифікаційного розподілу таких техногенних ландшафтів С.М.Сметана використав наступну таксономічну систему типологічних одиниць:

Розгляд основних важливих характеристик проводиться з рівня класу до рівня виду за фасетною схемою:

Клас – характеризує схили, дно, плато, відкоси та дозволяє, таким чином, прослідкувати основні види перенесення і накопичення речовин та енергії, визначає основні параметри врахування мікроклімату.

Підклас – відображає 4 основних групи гранулометричного складу порід (камені, пісок, глина, суміш), які мають кардинальний вплив на накопичення речовин, процеси формування ґрунтового покриву та фільтрацію атмосферних опадів.

Ряд – враховує трансформацію гідрологічних та геохімічних потоків через інтенсивність перенесення речовини та енергії.

Підряд – обліковує енергетичні характеристики певних місць існувань, які залежать від кута нахилу схилів, експозиції, альbedo поверхні, конденсаційних опадів та ін.

Рід – характеризує основні екологічно важливі відмінності в хімічному складі порід – кислі, основні, засолені, нейтральні, ін.

Вид – оцінює умови формування рослинного покриву у відповідності з визначеними характеристиками вищих таксонів. Його оцінка часто ускладнюється тим, що рослинний покрив ще не сформований та з року в рік зазнає значних змін.

Вид – найскладніший таксон, який більшою мірою залежить від характеристик, вказаних у вищих таксонах. Так, на рівні класу, підкласу та ряду визначаються основні характеристики зволоження та забезпечення поживними речовинами, хоча мікрокліматичні показники на рівні підряду можуть дещо нівелювати інші показники. На рівні роду задається більшість випадків хімізму порід (засолені породи, кислі, основні).

Отже, із вище сказаного, можна зробити підсумок, що на території Кривбасу для техногенних ландшафтів виділено 5 систем, 10 класів, 29 типів, 54 підтипи, 136 класів, і більше 150 підкласів. За рахунок техногенних ландшафтів значно збільшується фоновий ландшафтний різноманітність природних територій. В порівнянні з ландшафтами природних територій (1 клас і тип, 2 підтипи, надряд та ряди) [5] ландшафтне різноманіття техногенних геосистем на різних таксономічних рівнях на порядок вище

На рис. 1. показана таксономічна система гірничопромислових ландшафтів, яка розроблена Г.М.Задорожною, подана класифікація є функціонально - генетичною, оскільки різновиди промислових ландшафтів зумовлені певним типом використання природи людиною, що дає змогу виокремити тип, підтип, вид ландшафтів. Водночас, при такому виділенні з'ясовується походження тих чи інших типів ландшафтів. Тож, виходячи з неї можна сказати, що на території Криворіжжя поширений кар'єрно – відвальний так і шахтний тип ландшафтних комплексів.

Кар'єрно - відвальні ландшафтні комплекси представлені такими основними типами місцевостей та їх варіантами:

1. **Тип місцевостей відвально – монокотлований.** Характерною рисою таких місцевостей є неглибокі виїмки, днище яких заповнене уламковим матеріалом, породи на бортах кар'єрів значно вивітрені, що призводить до їх руйнування; заростання поверхонь відвалів відбувається за зональним типом.

2. **Платоподібний багатоярусний відвальний тип місцевостей.** При залізничній або автомобільній відсипці відвальних порід утворюються характерні форми антропогенного рельєфу – багатоярусні відвали, поверхня яких вирівняна, платоподібна. У Кривбасі представлені трьома варіантами: скельні (представлені твердими грубоуламковими скельними породами переважно пухкими породами – вапняками, мергелем, глинами, суглинками – кварцитами, сланцями, брилами бурого залізняку, гранітів), пухкі (склами, пісками), змішані (складені як пухкими, так і скельними породами).

3. **Гребенеподібний багатоярусний відвальний тип місцевостей.** Такі комплекси сформувалися в результаті циклічнопоточної технології відсипки відвалів.

4. **Кар'єрно - відвально - озерний тип місцевостей.** Збільшення глибини кар'єрів призвело до того, що після відпрацювання, кар'єрні виїмки заповнилися водою і утворилися водойми.

5. **Кар'єрно – відвально - терасований тип місцевостей.** Внаслідок застосування важкої техніки для розкривних робіт, а також певних технологічних особливостей видобутку утворилися значні за глибиною кар'єрні виїмки (понад 200 м) із характерною терасованою структурою.

6. **Кар'єрно – озерно - терасований тип місцевостей.** Такі місцевості характерні для ділянок, де внаслідок припинення видобувних робіт відбулося затоплення кар'єрної виїмки і сформувалися глибокі (до 30 м) водойми.

7. **Кар'єрно - терасований тип місцевостей.** Такий тип є характерним для сучасних районів розробок. Сьогодні в Кривбасі функціонує 7 потужних кар'єрів, глибини яких сягають від 250 до 500 м, а довжина більш ніж 4 км. На схилах працюючих кар'єрів та відвалів активно розвиваються обвали, осипи, зсуви. Розвиток ґрунтово - біотичних процесів та явищ пригнічений. Після закінчення терміну експлуатації кар'єрно – відвальних комплексів процеси та явища набувають активного розвитку та виступають у якості ландшафтовірних чинників, що призводить до утворення нової ландшафтової структури. Прикладом наслідків тривалого терміну розвитку ландшафтовірних процесів може слугувати сучасний стан відпрацьованого кар'єрно - відвального комплексу РУ ім. К. Лібкнехта та відвалу шахти ім. Леніна. Кар'єрно - відвальний комплекс РУ ім. К. Лібкнехта експлуатувався в 1950 - 1960 роках минулого століття. Кар'єр сьогодні є одним із небагатьох незатоплених кар'єрів Кривбасу, оскільки знаходиться в районі сучасних підземних розробок шахти «Родіна», і підземні води відкачуються.

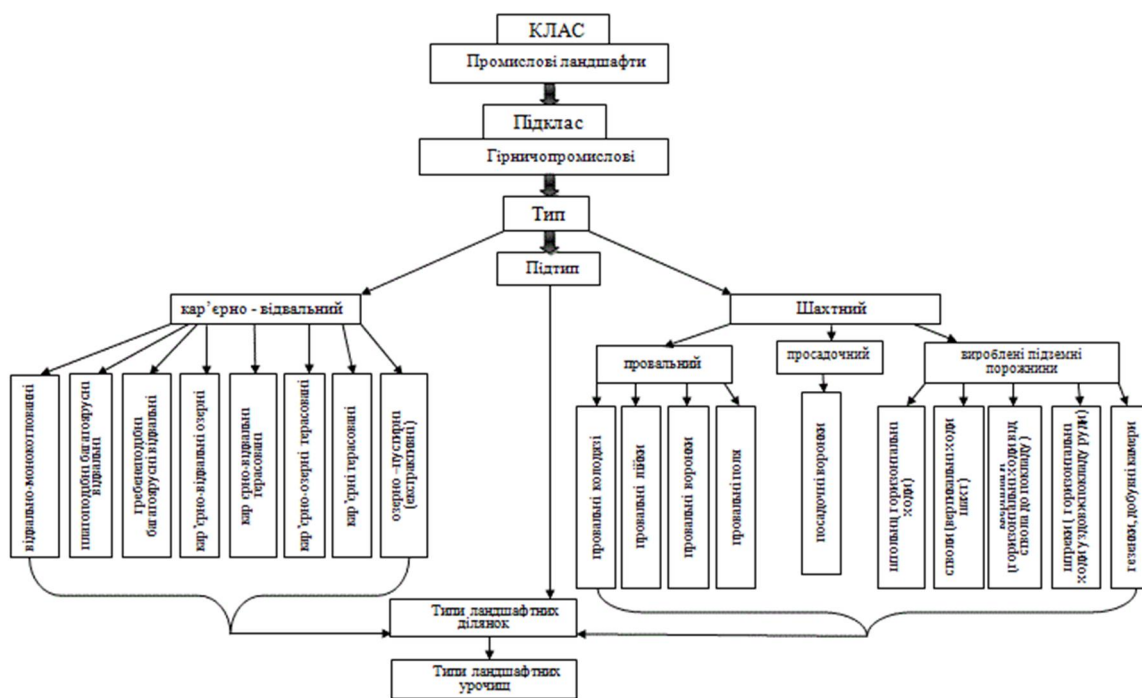

Рис.1 Таксономічна система гірничопромислових ландшафтів

Шахтний тип гірничопромислових ландшафтів представлений такими підтипами: провальним, просадочним, виробленим підземним простором.

1. **Шахтно-провальний тип місцевостей** виникає внаслідок підземного видобутку залізної руди із застосуванням технології під поверхового зрушення в Кривбасі. Такі місцевості характерні для північної та центральної частини Кривбасу. Тепер провальні зони Кривбасу – це зони відчуження, у межах яких розвивається оригінальний ландшафт, що характеризується значним перепадом висот (глибина провальних ліжок сягає 200 м), жорсткими екологічними умовами для розвитку рослинності. Ландшафтна структура провальних зон відрізняється значною різноманітністю ландшафтних комплексів.

2. **Шахтно - просадочний тип місцевостей.** Характерний для південної частини Кривбасу та має обмежене поширення. Виникнення пов'язане із геологічними та геоморфологічними особливостями території південної частини Кривбасу, а також способом видобутку бурого залізняка. Особливе місце у структурі гірничопромислових ландшафтів займають вироблені підземні порожнини. До таких утворень відносять: штольні (горизонтальні ходи), стовпи шахт (вертикальні ходи), квершлаги (горизонтальні ходи від ствола до покладу), штреки (горизонтальні ходи уздовж покладу руди), гезенки з ділянками, горизонтами, перехідними колодязями (вертикально-східчасті ходи для перепуску руди вниз), добувні камери (об'ємні округлої форми).

У підземних порожнинах після відпрацювання відбуваються процеси саморозвитку, але внаслідок надзвичайного ризику, експериментальні та наукові дослідження таких ландшафтів, вкрай небезпечні.

3. Озерно - пустирний (екстрактивний) тип місцевостей формується в місцях розташування шламосховищ Кривбасу. Сьогодні в Кривбасі нараховується 12 шламосховищ. У цих гідротехнічних спорудах складовано мільйонметрівку бічних техногенних пісків. При сильних вітрах із поверхні шламосховищ здіймаються сотні тон пилу, який розноситься на відстань до 3 – 5 км, забруднюючи повітря, ґрунти, води. На поверхні цих гідровідвалів формується своєрідний озерно - пустирний ландшафт, який інколи нагадує «місячну поверхню» Шламосховища розташовані уздовж всієї території Кривбасу.[11]

На сьогодні загальна площа гірничопромислових ландшафтів Кривбасу становить 17,1 тис. га. З них площа структура виглядає наступним чином: • площа кар'єрів становить понад 4,2 тис. га; • площа відвалів - 7,0 тис. га; • площа екстрактивних ландшафтів (шламосховищ) - 5,5 тис. га; • площа шахтних провалів і зон зрушення - 3,4 тис. га. Наведені цифри постійно змінюються, через невпинне продовження та розростання гірничодобувних робіт та відвалоутворення.

В шкільній освіті запровадження терміну «ландшафтне різноманіття» зустрічається доволі рідко, в освітній установі і в їхніх освітянських програмах нещодавно почав функціонувати термін «ландшафт», поглибленого вивчення як такого немає. Активний розвиток науки і промисловості, що призвів до потужного промислового перевороту і посприяв виникненню нових змінених ландшафтних структур.

Що колись вивчалось 50 років назад стрімко змінено, натуральні ландшафти поступово змінюються на антропогенні. Тому і в календарно – тематичному плануванні потрібно залучати більш детально про ландшафт і його структуру. Поверхнево в 8 класі учні вивчають узагальнений ландшафт, загалом дві теми це «Ландшафт як просторово - цілісна система. Карта «Ландшафти» і Районування природних ландшафтів, їх відображення на картах. Антропогенні ландшафти» Термін «ландшафтне різноманіття» зовсім не зустрічається, тому потрібно запровадити на регіональному рівні вивчення ландшафтів своєї місцевості і їх різноманіття. Було б доцільно включити і виокремити тему в календарно - тематичному плануванні як «Ландшафтне різноманіття своєї місцевості» проводити вивчення теми у різних інноваційних технологіях наприклад: технологію особистісного зорієнтованого навчання, **ігрові технології навчання**, технологія розвивального навчання, технологія проблемного навчання, технологія розвитку критичного мислення, дослідницькі технології.

Спостерігаючи за учнями, все що стосується про «ландшафти», учням складно на уроках засвоїти відповідний матеріал, тому саме при вивченні цих тем пропоную інтегровані технології, які використовуються у вигляді інтерактивних вправ на різних етапах уроку: «Коло ідей», «Мозковий штурм», «Мікрофон» – на етапі актуалізації опорних знань і на етапі підведення підсумку уроку; «Ажурна пилка», «Робота в групах», «Навчаючи учуся», «Ти мені – я тобі» – на етапі засвоєння нового матеріалу (головне, щоб він був посилюючим для самостійного опрацювання); «Акваріум», «Коло ідей», «Займи позицію», «Дебати» – на етапі рефлексії. І також технологія графіки, яскраво виражає сутність, будову ландшафту, а також більш зрозуміліше буде висвітлена тема про ландшафтне різноманіття.

Висновок : Отже, на території Криворіжжя докорінно перетворені всі компоненти колишніх природних ландшафтів, тому ландшафтне різноманіття гірничопромислових ландшафтів є специфічним, вони значно відрізняються від природних ландшафтів. Ландшафтне різноманіття являє усю реально існуючу на земній поверхні множинність ландшафтних комплексів. Активний розвиток гірничодобувної промисловості динамічно змінює ландшафтні комплекси Криворіжжя. На сьогодні представлено кар'єрно-відвальний і шахтний тип ландшафтних комплексів, які в свою чергу поділяється на велику кількість підтипів. Сучасні проблеми дослідження ландшафтного різноманіття у гірничопромислових ландшафтів Криворіжжя полягають в тому що динамічно формується нова геосистема за рахунок ландшафтовірних процесів. Масштаби активізації та розвитку різноманітних процесів та явищ зумовлюють утворення ландшафтних комплексів різного рангу від урочищ ділянок до місцевостей. Активний розвиток гірничопромислових розробок у межах Криворіжжя, врешті - рещт, призводить до повної трансформації окремих геокомпонентів і ландшафтних комплексів та зміни їхньої структури. Також проблема постає у висвітленні поняття як самого «ландшафту» і « ландшафтного різноманіття» при вивченні географії в школі. Більше робити акцент при вивченні ландшафтного різноманіття на регіональному значенні своєї місцевості, вміти аналізувати, виділяти, досліджувати ландшафти своєї місцевості. На сьогодні все змінюється, тому поняттю як «ландшафт» потрібно виокремлювати більше часу на теми при вивченні географії в школі, щоб учні були зацікавлені потрібно залучати технології інтерактивні для кращого поглиблення матеріалу в географічній освіті.

Список використаних джерел:

1. Андреева В.М. Урок географії в сучасних технологіях / В.М. Андреева, О.Є. Шматько. – Харків: Основа, 2006. – 176 с
2. Білоус Л. Ф. Геоінформаційні виміри ландшафтних різноманіть [Текст] / Л.Ф. Білоус // часопис картографії: Зб. наук. праць. – 2016. – Вип. 14. – С. 117-126.

3. Василенко Л. І. Теоретичні аспекти проблеми ландшафтного різноманіття [Текст] / Л. І. Василенко // Ландшафт як інтегруюча концепція XXI сторіччя. Зб. наук. праць. – к., 1999. – С. 47-50.
4. Гриневецький В. Т. До обґрунтування основних понять і методології досліджень ландшафтного різноманіття України [Текст] / В. Т. Гриневецький // УГЖ. – 2000. – №2. – С. 8-13.
5. Гродзинський М. Д. Основи ландшафтної екології: Підручник [Текст] / М. Д. Гродзинський. – К.: Либідь, 1993. – 224 с.
6. Гродзинський М. Д. Стійкість геосистем до антропогенних навантажень [Текст] / М. Д. Гродзинський. – К.: Лікей, 1995. – 233 с.
7. Гродзинський М. Д. Суб'єктивні аспекти проблеми ландшафтного різноманіття [Текст] / М. Д. Гродзинський // Проблеми ландшафтного різноманіття України. Зб. наук. праць. – К., 2000. – 400 с. – С. 34-37.
8. Домаранський А. О. Про параметричне оцінювання ландшафтного різноманіття [Текст] / А. О. Домаранський // Укр. геогр. журн. – 2003. – №3. – С. 21-26.
9. Домаранський А. О. Ландшафтне різноманіття: сутність, значення, метризація, збереження [Текст] / А. О. Домаранський. – Кіровоград: Тов «іМекС-лТд», 2006. – 146 с.
10. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование / А.Г. Исаченко - М.: Высш. шк., 1991. - 366 с.
11. Задорожня Г. М. Аналіз змісту основних понять при вивченні похідних процесів та явищ у гірничопромислових ландшафтах / Г. М. Задорожня // Фізична географія та геоморфологія. – К. : ВГЛ «Обрії». – 2008. – Вип. 54. – С.113–121.
12. Мильков Ф.Н. Физическая география. Учение о ландшафте и географическая зональность/Ф.Н. Мильков – Воронеж: Изд-во. Воронеж. ун-та.,1985.-С.52-60
13. Обревко С. Аспекти використання метода проектів в системі креативного географічного образования / С. Обревко // Нива знаній. – 2000. – № 2. – С.24-25.
14. Пащенко В. М. Дослідження ландшафтного різноманіття як інваріантності та варіантності ландшафтів [Текст] / В. М. Пащенко // УГЖ. – 2000. – №2. – С. 3-8.
15. Понурова Г.А. Проблемный поход в обучении географии в средней школе / Г.А. Понурова. – М.: Просвещение, 1991. – 192 с.
16. Шищенко П. Г. Глобалізація і диверсифікація функцій сучасних ландшафтних систем в контексті різноманіття [Текст] / П. Г. Шищенко // Проблеми ландшафтного різноманіття України. Зб. наук. праць. – к., 2000. – С. 17-20.

УДК 37.036:373.3

DOI: 10.31652/2412-1142-2018-51-43-47

Н.С. Казьмірчук, С.В. Мальов, Н.Л. Тодосієнко, м.Вінниця, Україна
N.S. Kazmirchuk, S.V. Malyov, N.L. Todosiienko, Vinnitsia, Ukraine
e-mail: nata.todosienko@gmail.com

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Анотація. В нашому дослідженні ми висвітлюємо актуальні проблеми естетичного виховання особистості молодшого школяра засобами українського фольклору, пошук нових підходів до навчання і виховання дітей та впровадження їх у освітній процес сучасної школи, використання педагогом творчого потенціалу народного мистецтва, формування у школярів естетичного сприймання дійсності, естетичного ставлення до навколишнього середовища, природи, застосування принципу кореляції різних видів мистецтва. Розвиток естетичних почуттів, смаків, художніх умінь, здібностей в галузі мистецтва - невід'ємна умова навчальних предметів початкової школи. Для досягнення мети було здійснено підбір комплексу методів дослідження рівня розвитку естетичного сприймання у дітей молодшого шкільного віку, педагогічного потенціалу використання комплексу мистецтв у контексті формування творчої особистості дитини, культури естетичного сприймання дітей, оволодіння цілісною системою знань про мистецтво. Нами зафіксований зріст рівня естетичного сприймання, пов'язаний із розвитком емоційно-почуттєвої сфери та творчого потенціалу дітей, що зумовлено результатом застосування методики активізації естетичного сприймання засобами залучення до української народної творчості.

Ключові слова: естетичне сприймання, естетичне виховання, український фольклор, творча діяльність, художня творчість, мистецька діяльність, творчий потенціал, інтегровані художньо-педагогічні технології.